

AANBEVELING 152 – Oktober 2016

Inclusie van dove leerlingen in het Vlaams onderwijs

Inhoud

1. Bevoegdheid Unia	2
2. Bestemmingen.....	2
3. Schets problematiek.....	2
4. Aanbeveling.....	4
5. Besluit	9
6. Contact Unia	9

1. Bevoegdheid Unia

Het samenwerkingsakkoord tussen de federale overheid, de gewesten en de gemeenschappen voor de oprichting van het Interfederaal Centrum voor gelijke kansen en bestrijding van discriminatie en racisme van 12 juni 2013, geeft aan Unia de bevoegdheid om *“onafhankelijke adviezen en aanbevelingen te richten tot elke overheid ter verbetering van de reglementering en de wetgeving.”* (art. 5).

Unia maakt deze aanbeveling in het kader van zijn opdracht in de strijd tegen discriminatie en voor gelijke kansen en als onafhankelijk mechanisme dat bevoegd is voor het opvolgen van de uitvoering van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap in België.

2. Bestemmingen

Mevrouw Hilde CREVITS, Vlaams Minister van Onderwijs

Cc: Mevrouw Liesbeth HOMANS, Vlaams Minister van Gelijke Kansen

Cc: Gelijke Kansen Vlaanderen, Adviescommissie Vlaamse Gebarentaal, Vlaams Kinderrechtencommissariaat, Beroepsvereniging Vlaamse Gebarentaaltolken, CAB Vlaanderen

3. Schets problematiek

Artikel 24 van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (VN-Verdrag) gaat over het recht op inclusief onderwijs. België heeft het VN-Verdrag geratificeerd en vandaag zien we al evoluties in het wettelijk kader van het onderwijs. In de Vlaamse Gemeenschap is er het M-decreet, dat een eerste stap is naar meer inclusie in het onderwijs. Het M-decreet opent rechten, en creëert verwachtingen. Er zijn nog steeds knelpunten die de inclusie van personen met een handicap in de weg staan. Het is dus tijd om meer stappen te zetten in de richting van een inclusief onderwijssysteem.¹

Deze aanbeveling gaat over de knelpunten die dove leerlingen in Vlaanderen nog verhinderen om volwaardig te kunnen deelnemen aan het gewone onderwijs, en hoe ze weg te werken. In artikel 24 van het VN-Verdrag over het recht op inclusief onderwijs wordt expliciet verwezen naar dove personen. De Verdragsstaten moeten maatregelen nemen om het recht op inclusief onderwijs voor dove personen te garanderen.

Unia wordt al jaren door de Dovengemeenschap aangesproken over het feit dat er nog steeds geen echte inclusie is in het Vlaamse onderwijs. Dove leerlingen hebben het recht om de lessen te volgen

¹ Zie ook de tussentijdse analyse van Unia over inclusief onderwijs in Vlaanderen van juni 2016: <http://unia.be/nl/wetgeving-aanbevelingen/aanbevelingen-van-unia/aanbevelingen-unia-over-inclusief-onderwijs>

via een tolk gebarentaal. De rechtspraak erkent dat.² In 2014 deed het VN-Comité een eerste evaluatie van de rechten van personen met een handicap in ons land. Het Comité benadrukte daarin dat ons land moet zorgen voor een “kwaliteitsvolle opleiding in het gebruik van braille en gebarentaal, en dat teneinde de opleiding te verbeteren van alle categorieën kinderen met een handicap (blinden, doofblinden, doven en slechthorenden, zowel meisjes als jongens)”³.

In zijn general comment over artikel 24 gaat het Comité dieper in op het recht op inclusief onderwijs en zegt het over dove personen: “Deaf and hard of hearing students must be provided with the opportunity to learn sign language, and measures taken to recognise and promote the linguistic identity of the deaf community.”⁴

Daarnaast hebben dove leerlingen zoals andere leerlingen nood aan het vooruitzicht dat ze een diploma kunnen behalen. Dove personen verwachten dan ook meer van inclusie dan wat vandaag in het Vlaamse onderwijs voorhanden is. Inclusie in het gewone onderwijs is voor dove personen immers de start voor hun inclusie in de samenleving in het algemeen (faciliteert de toegang tot de arbeidsmarkt, wonen, verenigingen ...).

Op dit moment zitten dove kinderen ofwel in het buitengewoon onderwijs (segregatie) ofwel in het gewoon onderwijs mits de hulp van een tolk VGT of een schrijftolk (integratie). Het systeem van de **tolkuren in het onderwijs** is de laatste jaren uitgebreid en biedt een gedeeltelijke oplossing om de gebruikers van VGT te laten deelnemen aan het gewone onderwijs. Het is echter geen inclusie.

Om inclusief onderwijs te bereiken, moeten dove personen les kunnen krijgen in de taal die voor hen het meest toegankelijk is, vertrekkend vanuit hun eigen referentiekader.

² Hof van Beroep Gent, 7 september 2011, <http://unia.be/nl/rechtspraak-alternatieven/rechtspraak/hof-van-beroep-gent-7-september-2011>

³ VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap [Slotopmerkingen](#) betreffende het initiële verslag van België, punt B37.

⁴ VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap, [General Comment No4 \(2016\)](#), Article 24: Right to inclusive education, punt 2.34

4. Aanbeveling

Hoe bereik je nu meer inclusie in het onderwijs voor dove personen? Op korte termijn ziet Unia een oplossing in het verbeteren van de redelijke aanpassingen voor dove personen.

Er moeten echter nu ook al stappen gezet worden om inclusie op lange termijn te bekomen. Daarvoor ziet Unia een opportuniteit in een experiment met onderwijs in VGT. Het VN-Verdrag vraagt niet om de beoogde inclusie van vandaag op morgen waar te maken, maar wil geleidelijk naar dat doel toewerken. Het experiment met onderwijs in VGT is de onderwijsvorm die de volledige inclusie voor dove personen in het onderwijs het dichtst benadert zolang niet alle scholen voldoen aan de principes van universal design of “ontwerpen voor iedereen” waarbij het onderwijs (systeem, manier van lesgeven, gebouwen, enz.) van bij het begin zo is ontworpen dat om het even wie kan meedoen zonder dat er aanpassingen nodig zijn.

4.1. Verbeter de redelijke aanpassingen voor dove personen in het onderwijs

Vandaag volgen dove leerlingen al les in het gewoon onderwijs. Dat is voornamelijk mogelijk door de bijstand van een tolk Vlaamse Gebarentaal (VGT). Ze krijgen immers een vertaling van wat onderwezen wordt. **Dit is een redelijke aanpassing.**

Dove leerlingen in het gewone onderwijs kunnen in Vlaanderen voor 100% van de lessen kosteloze bijstand van een tolk VGT aanvragen. In de praktijk zijn er echter **verschillende knelpunten** waardoor niet alle dove leerlingen het volledige lessenpakket kunnen volgen door middel van een kwaliteitsvolle vertaling.

(1) De **arbeidsvoorwaarden van de tolken VGT** zijn niet aantrekkelijk genoeg waardoor er een tekort is aan tolken VGT. Om het tolkente kort in onderwijs en andere domeinen op te lossen is het nodig dat het beroep van tolk aantrekkelijker wordt. Dit kan door een grotere stabiliteit van de opdrachten, minder tijdrovende en onbetaalde verplaatsingen tussen tolkopdrachten en een hoger loon. Sommige tolken willen graag enkel in het onderwijs tolken, wat hun expertise vergroot. Voor hen zou het moeten mogelijk zijn dat een scholengroep hen in dienst kan nemen. Andere tolken houden vast aan het freelance statuut.

(2) Er is een **tekort aan kwaliteitstolken**. De cijfers van het tolkenbemiddelingsbureau CAB Vlaanderen⁵ tonen aan dat het tekort aan tolken in onderwijs kleiner wordt. Gebruikers van tolken VGT in het onderwijs geven echter aan dat er problemen zijn met de deskundigheid van de tolken.

- Unia stelt vast dat er **onduidelijkheid is over de competenties waarover een tolk VGT moet beschikken** en over bijscholing en specialisatie. Er is zowel een opleiding in HBO5 als een master tolken. Bovendien is er geen specialisatie “tolken in onderwijs” terwijl dit toch een vertaalcontext is die erg verschilt van andere contexten waar tolken in werken. De algemene opleiding van master in het tolken is gericht op opdrachten in de medische, sociale, juridische en economische sector. Er bestaat bijvoorbeeld wel een specialisatie gerechtstolk.

⁵ [Jaarrapporten CAB Vlaanderen 2014 en 2015](#),

- Daarnaast zijn er ook personen met elders verworven competenties zoals dove personen die werken als tolk en horende personen die opgegroeid zijn in de dovengemeenschap (dove ouders). **Unia dringt erop aan hiervoor een oplossing te voorzien bij het uitwerken van de Vlaamse kwalificatiestructuur en de regels voor het waarderen van elders verworven competenties.**
- Om de kwaliteit te garanderen pleiten de sector van de tolken en Fevlado voor de oprichting van een tolkenregister met de namen van tolken die over vastgelegde competenties beschikken, regelmatig bijscholingen volgen en een minimum aantal uren per jaar tolken. Ook dat register kan enkel maar opgericht worden als de competenties waaraan een tolk VGT moet voldoen, worden vastgelegd.
- Nu is er ook **geen keuzevrijheid van tolk**. Dove leerlingen krijgen een tolk toegewezen door de tolkenbemiddelingsdienst CAB, die namens de overheid de beschikbare onderwijstolken zoveel mogelijk tracht te verspreiden over de gebruikers zodat elkeen kansen krijgt op een tolk. Dit leidt ertoe dat eenzelfde leerling door verschillende tolken wordt bijgestaan, ook al wil de tolk ingaan op de vraag van een leerling om zijn “vaste “ tolk te zijn. Ermee rekening houdend dat je als leerling elke tolk in je privacy toelaat en dat lesmaterie meestal voortbouwt op de vorige les, is dit geen ideale situatie.

(3) **Schrijftolken** worden ook vaak ingezet in onderwijs, en dan vooral in het secundair en hoger onderwijs. Er is echter een tekort aan schrijftolken. Over schrijftolken was er tot voor kort nauwelijks regelgeving maar op dat vlak is vooruitgang geboekt. CAB Vlaanderen neemt sinds september 2015 de coördinatie van de schrijftolken in onderwijs op zich. Dat moet toelaten een zicht te krijgen op de noden van de gebruikers en de statuten van de schrijftolken. **Unia dringt aan om verder in te zetten op de professionalisering en bekend maken van het (bij)beroep of de studentenjob van schrijftolk.**

(4) De bijstand door een tolk op school is goed geregeld, maar vaak **duiken problemen op als de leerlingen activiteiten doen naast de lessen of buiten de schoolomgeving**. Zo is het niet duidelijk of die bijstand van een tolk bij vormen van werkplekleren in het kader van een schoolopleiding gegarandeerd is. Ook bij studiereizen, oudercontacten, repetities voor communievieringen ... worden problemen gemeld. Het is nodig hier duidelijkheid over te scheppen.

Het VN-Verdrag vraagt dat bij de uitwerking van een oplossing van deze problemen dove leerlingen zelf betrokken worden.

4.2. Begin vandaag al met de uitbouw van een volledig inclusief onderwijssysteem

Het VN-Verdrag vraagt niet om het inclusief onderwijssysteem van vandaag op morgen te realiseren, maar voorziet een progressieve realisatie. **De uitbouw van het inclusief systeem waaraan dove personen volwaardig kunnen deelnemen, begint wel vandaag**. Dat kan door vandaag een **proefproject** te starten om invulling te geven aan het inclusief onderwijssysteem dat er op langere termijn moet komen. Het is nodig dat dove personen, die vandaag geïntegreerd zijn in het gewoon onderwijs en de lessen volgen via een tolk, al uitzicht te geven op volwaardige inclusie.

In Artikel 24 van het VN-Verdrag staat dat de Verdragsstaten maatregelen moeten nemen om

- de nodige ondersteuning te geven aan kinderen met een handicap die les volgen in een gewone school;
- het leren van gebarentaal te vergemakkelijken;
- de taalkundige identiteit van de dovensamenleving te bevorderen;
- te waarborgen dat het onderwijs voor kinderen, die blind, doof of doofblind zijn, plaatsvindt in de talen en met de communicatiemethoden en -middelen die het meest geschikt zijn voor de desbetreffende persoon;
- te waarborgen dat het onderwijs plaatsvindt in een omgeving waarin hun cognitieve en sociale ontwikkeling worden geoptimaliseerd;
- ervoor te zorgen dat er leerkrachten met een handicap voor de klas staan, die zijn opgeleid in gebarentaal.

Daarom ondersteunt Unia de vraag van dove personen om bij dove kinderen zo vroeg mogelijk te starten met ondersteuning in VGT. Dat moet al beginnen van in de voorschoolse periode. Het onderzoeksrapport “Kinderen uit gezinnen met één of meerdere dove gezinsleden. Een exploratief onderzoek naar gelijke onderwijskansen” van Fevlado en Gelijke Kansen Vlaanderen uit 2015⁶ schuift een model naar voren dat aansluit bij de geest van het VN-Verdrag en geleidelijk kan worden uitgebouwd.

Een experiment met parallelklassen

Unia beveelt aan om in minstens 1 school in Vlaanderen een experiment te starten met parallelklassen waar onderwijs wordt gegeven in Vlaamse Gebarentaal en geschreven Nederlands zoals aangehaald in het voorstel van Fevlado. Die klassen lopen “parallel” met de gewone Nederlandstalige klassen omdat dezelfde basisleerstof wordt aangeboden, alleen gebeurt het overbrengen van de leerstof op een andere manier.

- Momenteel is het wettelijk nog niet mogelijk **VGT als instructietaal en taalvak** aan te bieden. De wet moet dus aangepast worden om met het experiment te kunnen starten.
- De voorbereiding om dit systeem te kunnen opstarten, begint bij de opleidingen van het personeel dat werkt in de kinderopvang en bij de **lerarenopleiding**. Momenteel zijn er nog te weinig leerkrachten die kunnen les geven in VGT en geschreven Nederlands. Het moet mogelijk zijn voor native speakers VGT om een diploma als leerkracht te verwerven, met dezelfde competenties als alle andere leerkrachten. De lerarenopleiding moet dus toegankelijk zijn zodat dove studenten alles van de opleiding zoals alle anderen kunnen volgen en leraar kunnen worden. Verder zijn specifieke modules nodig over lesgeven met VGT als voer- en instructietaal en over meertalig lesgeven.
- Om de inclusie te doen slagen is het absoluut noodzakelijk dat de **eindtermen** duidelijkheid geven over de doelen van de opleiding in de parallelklas. Welke doelen moeten minimaal

6

[http://www.fevlado.be/upload/content/Onderzoeksrapport%20en%20beleidsaanbevelingen%20Kinderen%20uit%20gezinnen%20met%20%C3%A9n%20of%20meerdere%20dove%20gezinsleden\[2\].pdf](http://www.fevlado.be/upload/content/Onderzoeksrapport%20en%20beleidsaanbevelingen%20Kinderen%20uit%20gezinnen%20met%20%C3%A9n%20of%20meerdere%20dove%20gezinsleden[2].pdf)

worden gehaald om het diploma te behalen? Ook de spelregels en de principes die in de klassenraad zullen gehanteerd worden, moeten duidelijk worden gedefinieerd.

- Een **diversiteitsbeleid in de scholen** dringt zich op. Het personeelsbestand van de scholen zal moeten evolueren als we streven naar een volledig inclusief onderwijssysteem. Er moeten rolmodellen met een handicap voor de klas staan. Het is ook belangrijk dat leerkrachten en leerlingen VGT in de ruimere schoolorganisatie rolmodellen terugvinden en aansluiting vinden, zoals bij het administratief personeel, opvoeders of onderhoudspersoneel. Zonder een positieve en respectvolle houding tegenover diversiteit op school bij alle personeelsleden en leerlingen van een school, kan dit experiment ook moeilijk slagen. Als deze voorwaarden niet vervuld zijn, loop je het risico dat er wel inclusieve klassen komen, maar geen inclusieve scholen.

Waarom Unia dit experiment steunt

(1) Ten eerste kunnen we dit experiment op basis van het VN-Verdrag steunen omdat het ons dichter brengt bij een inclusief onderwijssysteem met gelijke onderwijskansen voor dove personen.

- Het betekent de uitbouw van een pedagogisch proces op maat in plaats van de vertaling (met tolken VGT) van een ander pedagogisch proces.
- Het zorgt het voor de rolmodellen die het VN-Verdrag vraagt: personen met een handicap met een pedagogische scholing, in de rol van leerkracht, met kennis van VGT.
- Het bevordert de taalkundige en culturele identiteit van de Dovengemeenschap.
- Op deze manier kan er een einde komen aan de sociale isolatie waar dove leerlingen in het reguliere onderwijs vaak mee te maken krijgen omdat ze voor elk sociaal contact afhankelijk zijn van een tolk. Ook de relatie van de kinderen en hun ouders met de leerkracht en de school kan aanzienlijk verbeteren. Nu kampen meer dove dan horende personen met psychologische problemen. Die zullen verminderen naarmate dove personen zich minder geïsoleerd voelen.
- Het systeem draagt ten slotte bij aan een positieve beeldvorming van dove personen (artikel 8 VN-Verdrag).

(2) Ten tweede is het systeem een noodzakelijke aanvulling op het bestaande systeem van tolkuren in het onderwijs.

- 1 leerkracht VGT kan verschillende tolken VGT vervangen waardoor meer tolken en vrijkomen voor leerlingen in scholen waar geen parallelklas bestaat. Op termijn zullen hierdoor minder tolken VGT in het onderwijs nodig zijn, wat een kostenbesparing betekent.
- Andere voordelen zijn dat GON-begeleiders voor dove leerlingen in deze klassen niet meer nodig zijn en dat voor de contacten tussen de ouders en de school tolkuren (leefsituatie) uitgespaard worden.

- Op lange termijn zou het systeem ook baten hebben die het onderwijs overstijgen. Meer inclusie in het onderwijs zal leiden tot meer inclusie van dove personen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij in het algemeen.

5. Besluit

In deze aanbeveling schuift Unia een pad naar voren om op termijn de inclusie van dove leerlingen in het Vlaamse onderwijs te bereiken. Vandaag hebben zij de mogelijkheid de lessen te volgen via integratie. Een samenleving die het VN-Verdrag uitvoert, moet echter ook stappen zetten richting inclusie.

Unia steunt het experiment met parallelklassen VGT in het gewone onderwijs omdat het past in de geest van het VN-Verdrag. Zoals het VN-Verdrag aangeeft, gebeurt de omschakeling naar een inclusief systeem geleidelijk. Dit experiment is een kans.

Het biedt een antwoord is op verschillende problemen die dove personen ondervinden om gelijke kansen in het onderwijs (en bij uitbreiding: de samenleving) te bekomen.

Unia ziet er een oplossing in om op korte termijn het tolkentekort in het onderwijs aan te pakken en de middelen goed te hanteren in tijden van schaarste van middelen.

Op lange kan het bijdragen tot volwaardige inclusie van dove personen in hun onderwijs.

In afwachting van een volledig inclusief systeem, moet Onderwijs investeren in leerkrachten VGT maar ook **verder investeren in de tolken VGT**. Op dit ogenblik is er een tekort aan kwalitatieve tolken VGT. Zolang er niet voldoende tolken zijn, zullen er dove leerlingen zijn die niet van hun recht op onderwijs in een gewone school kunnen genieten. De arbeidsomstandigheden van de tolken VGT moeten verbeteren. Er moet daarnaast ook duidelijkheid komen over welke competenties een tolk VGT in het onderwijs moet hebben.

Inclusief onderwijs veronderstelt ook dat de school als werkgever een **diversiteitsbeleid** voert. Een inclusieve school heeft nood aan competenties die traditioneel minder op scholen aanwezig zijn.

6. Contact Unia

Herlinde Martens – herlinde.martens@unia.be